

кими картами, щоб полегшити процес орієнтації й пересування студентів першого року навчання у стінах університету.

4. Підрахувати загальні й середні витрати часу студентів “робочої” групи протягом тижня на аудиторну роботу, виконання домашнього завдання, здійснення самостійної навчальної діяльності (виконання всіх видів самостійної роботи, а також самостійне навчання за власною ініціативою), заняття спортом, відпочинок, інші види діяльності. Чи задоволені ви отриманими результатами? Яким чином, організовуючи спільну роботу, можна скоротити певні витрати часу.

У вирішенні зазначених завдань інтенсивність колективних зв'язків студенти регулюють і вибирають способи й етапи досягнення цілей.

Висновки. Таким чином, колективні форми навчання сприяють формуванню загального позитивного ставлення до учіння. Вони дають змогу покращити засвоєння змістового матеріалу предмета, вміння з самостійної навчальної діяльності, а також досить позитивно впливають на формування студентського колективу в цілому і прояв колективної ініціативи. Завдяки підвищенню колективно-розподільної активності студентів і їх груп відкриваються можливості її перетворення на самостійність високого рівня.

Література

1. Горелова Г.Г. Мотивационное обеспечение самостоятельной работы студентов, обучающихся заочно / Г.Г. Горелова // Самостоятельная и научно-исследовательская работа студентов заочного обучения : тез. докладов и сообщ. научно-метод. конф. преподавателей пед. ин-тов Урал. зоны / Курган. гос. пед. ин-т. – Курган, 1991. – С. 27-31.
2. Коллектив. Личность. Общение : словарь соц.-психол. понятий / [под ред. Е.С. Кузьмина, В.Е. Семенова]. – Л. : Лениздат, 1987. – 144 с.
3. Методика вузовского преподавания : тезисы конференции / [отв. ред. В.В. Латюшин]. – Челябинск : Изд-во ЧГПУ, 1998. – 160 с.
4. Немов Р.С. Практическая психология : учеб. пособ. / Р.С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 320 с.
5. Орлов В.И. Активность и самостоятельность учащихся / В.И. Орлов // Педагогика. – 1998. – № 3. – С. 44–48.

МЕЛЬНИК О.М.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДЛЯ РОБОТИ З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У 2008/09 навчальному році в Україні функціонувало 385 спеціальних загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів із контингентом 48,5 тис. осіб, у тому числі 47 спеціальних загальноосвітніх шкіл з продовженим днем, у яких здобували освіту, проживаючи в сім'ї, 4,8 тис. дітей з особливими освітніми потребами. Щороку в Україні зменшується на 1,5–2 тис. вихованців інтернатних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, що пов'язано з їх інтеграцією в загальноосвітні навчальні заклади.

Разом з тим, враховуючи світові тенденції розвитку освіти, в Україні дедалі більшого поширення набуває спільна форма навчання та виховання дітей з особливостями розвитку і їх здоровими однолітками.

За оперативними даними, зі 100 тис. дітей з особливими освітніми потребами, які інтегровані в загальноосвітні школи, 45% становлять діти з інвалідністю. Це діти з проблемами розумового розвитку, сенсорними порушеннями (глухі, зі зниженим слухом, сліпі, зі зниженим зором), порушенням опорно-рухового апарату.

Водночас на сьогодні організаційно-методичні засади навчального процесу в загальноосвітніх школах орієнтовані на дитину, яка нормально розвивається, без урахування особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими потребами [1].

Важливу роль у соціальній адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку, сприяння їх психолого-педагогічній реабілітації, наданні освітніх послуг має інклюзивна освіта. У психолого-педагогічній літературі висвітлюються як теоретичні засади, так і досвід організації інклюзивного навчання (В. Синьов, А. Шевцов, В. Тарасун, Т. Сак, Т. Ілляшенко та ін.).

Проте невирішеною є проблема визначення особливостей побудови педагогічного процесу з підготовки вчителів початкових класів для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання, не створено модель фахівця, не визначено професійні вміння.

Мета статті – визначити професійні вміння майбутнього вчителя початкових класів, готового до здійснення педагогічного процесу в умовах масової школи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку; обґрунтувати методологічні засади та педагогічні умови ефективності процесу підготовки.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб у шкільному середовищі та за його межами. Під час визначення суті інклюзії важливо звернути увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості.

Інклюзія – це процес. Її треба розглядати як постійний пошук ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому разі відмінності слід розглядати як позитивне явище, яке стимулює процес навчання дітей і дорослих.

Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням. Відповідно, вона передбачає комплексну оцінку, збирання інформації з різноманітних джерел для розроблення індивідуального плану розвитку та його практичної реалізації.

Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення. “Присутність” у цьому контексті треба розглядати як надання можливості вчитися в загальноосвітньому навчальному закладі та пристосування, необхідні для цього; “участь” варто розглядати як позитивний досвід, якого набуває учень у процесі навчання, та врахування ставлення учня до самого себе в цьому процесі; “досягнення” доцільно розглядати як комплексний результат навчання впродовж навчального року, а не лише результатів тестів та іспитів.

Інклюзія передбачає певний наголос на тих групах учнів, які підлягають “ризиком” для включення або обмеження в навчанні. Це визначає моральну відповідальність перед такими “групами ризику” та гарантування їм можливості брати участь в освітньому процесі.

В основу інклюзивної освіти покладено ідеологію, яка заперечує будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами [2; 4].

Певною мірою самопочуття дитини з особливими освітніми потребами та її рух за індивідуальною траєкторією розвитку буде залежати від учителя, від його готовності до співпраці з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Саме тому важливо сформулювати в майбутніх учителів початкових класів потребу в ово-

лодінні знаннями з організації інклюзивного навчання, пізнавальні та професійні мотиви, гуманістичні цінності та орієнтації. Важливо, щоб студенти під час вивчення курсу “Основи корекційної педагогіки” оволоділи знаннями про загальні закономірності розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку, особливості організації педагогічного процесу з такою категорією учнів.

Під час вивчення навчальної дисципліни (теоретичних та практичних занять), педагогічної практики спрямовувати зусилля на формування професійних умінь (здатностей), а саме: здатності цілепокладання – визначати освітню, виховну, розвивальну, корекційну мету уроку, заняття, виховних заходів; мотивувати види діяльності на уроці, занятті, виховних заходах. Важливо, щоб студенти знали особливості та закономірності розвитку учнів з особливими освітніми потребами, вміли вибудовувати корекційні програми, зміст корекційних занять (напрями корекційної роботи, методи, прийоми, засоби). Теоретичним підґрунтям організації та проведення психолого-педагогічної корекції є теоретичні положення психологічної науки (О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн, Л.С. Виготський, В.М. М'ясищев, Д.Б. Ельконін) про соціальну сутність особистості, діяльнісний підхід, корекційно-розвивальну сутність гри. Розроблення, презентація конспектів корекційних занять, пояснення логіки їх побудови, добору структури та певних видів діяльності сприяють свідомому розумінню змісту корекційної діяльності, формуванню ціннісного ставлення до такої категорії дітей, професійних умінь.

Здатність діагностична: вміння визначати вікові й індивідуальні особливості учнів; зону їх актуального та найближчого розвитку, рівень навченості й вихованості, навчальні можливості, особливості взаємин учнів у колективі; рівень сформованості якостей особистості. Важливо, щоб майбутні вчителі початкових класів знали етапи проведення педагогічного дослідження, володіли арсеналом методів діагностики, вміли їх ефективно використовувати, співпрацювали з фахівцями з ПМПК. Найбільш поширеним є метод включеного спостереження, а також бесіда, анкетування, інтерв'ю, вивчення продуктів діяльності, метод незалежних характеристик, тести. Знання вікової норми дасть змогу вичленити особливості розвитку аномальних дітей; виявляти проблеми учнів і моделювати особистісно орієнтовану взаємодію з ними. При проведенні діагностики студенти мають керуватись такими принципами:

- гуманізму;
- комплексного вивчення дитини;
- всебічного й цілісного вивчення дитини;
- динамічного відслідковування змін у розвитку;
- якісно-кількісного підходу;
- обмеження дітей з певною патологією від інших груп дітей;
- диференційованого навчання за ступенем складності наявного відхилення в розвитку;
- віковим принципом.

Ефективність формування діагностичних умінь залежить від залучення студентів до проведення діагностичних досліджень у процесі практики позанавчальної виховної роботи та переддипломної – на робочому місці вчителя. Арсенал методів діагностики студент використовує при підготовці практичної частини курсової роботи, метою якої є ілюстрування теоретичних положень, підтвердження власної системи корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

Прогностичні вміння – моделювати систему навчальної та виховної роботи; індивідуальну траєкторію розвитку вихованців; стиль відносин у дитячому колек-

тиві; привабливі цілі та завдання; проект уроку, заняття, виховних заходів; наочні посібники та обладнання, їх місце в навчальному процесі; ефективні види діяльності. Формування здатності будувати модель випускника початкової школи з урахуванням особливостей розвитку дитини, шляхи та педагогічні умови досягнення визначеної мети виробляються в процесі розгляду навчальних тем з розкриття особливостей побудови педагогічного процесу із учнями з особливими освітніми потребами, практичних занять, виконання індивідуальних завдань (підготовка рекомендацій для вчителя “Особливості організації педагогічного процесу з дітьми із порушеннями зору (слуху, ЗПР, мовлення, опорно-рухового апарату)). Важливо передбачити в змісті практичних занять відвідання студентами уроків і занять у досвідчених учителів, у класах яких є учні з особливими освітніми потребами, зустрічі, майстер-класи з учителями-практиками, фахівцями із ПМПК.

Змістом конструктивних умінь є здатність конструювати структуру уроку різних типів у різних класах, добирати ефективні методи та прийоми роботи, наочні посібники та обладнання; трансформувати зміст освіти в доступну привабливу для учнів форму; використовувати сучасні педагогічні технології; розробляти плани уроків, занять, виховних заходів, програми взаємодії з учнями і їх батьками, колегами; розробляти програми індивідуального професійного зростання. Особливим видом професійної діяльності вчителя початкової школи в роботі з учнями з особливостями психофізичного розвитку є підготовка та проведення системи корекційно-розвивальних занять. На основі знання загальних закономірностей розвитку осіб з психофізичними вадами вчитель повинен уміти складати корекційно-розвивальну програму для учня чи групи учнів зі схожим обмеженням і конструювати групові чи індивідуальні заняття. На підготовчому етапі треба передбачити психогімнастичні та комунікативні вправи для зняття м'язової напруги, створення сприятливої психологічної атмосфери та формування позитивних мотивів для участі в корекційній роботі. На основному етапі заняття доцільно передбачити поліфункціональні вправи для корекції та розвитку різних напрямів психофізичного розвитку; на заключному – релаксаційні та рефлексивні вправи й завдання з метою відслідковування особистісного приросту вихованців.

Здатність інформаційна: вміння користуватись каталогами, картотеками, добирати інформацію, готувати анотації, тези, конспектувати; добирати потрібний зміст освіти з підручників, посібників, періодичної преси, електронних носіїв інформації для реалізації освітніх, розвивальних, виховних завдань, пропаганди педагогічних знань. Сутністю інформаційної здатності є вміння організувати власний час, доцільно розподіляти час уроку, заняття, виховних заходів; ефективно використовувати дошку, обладнання, засоби навчання; організовувати учнів на виконання навчальних та виховних завдань, керувати їх самостійною пізнавальною діяльністю, самостійною роботою; пояснювати зміст та інструктувати учнів щодо виконання завдань на уроці й самостійної домашньої роботи; чергувати режим праці та відпочинку; ефективно поєднувати різні види навчальних завдань відповідно до віку й можливостей учнів; згуртувати дитячий колектив і колектив батьків класу; керувати індивідуальною, парною, груповою, колективною та фронтальною роботою учнів.

До комунікативної здатності відносимо вміння: налагоджувати контакт з учнями, колегами, батьками; будувати відносини на принципах гуманізму, толерантності та поваги; викликати довіру у вихованців, їх батьків, колег; вибудовувати ефективну інтеракцію; виділяти головне в навчальному матеріалі; володіти прийо-

мами педагогічної техніки. Особливістю дітей з вадами психофізичного розвитку є низька комунікабельність через вимушену ізоляцію, малу кількість контактів з однопітками. У зв'язку із цим висувуються високі вимоги до мовлення вчителя, його вміння організувати інтерактивну взаємодію в педагогічному процесі, стимулювання бажання й потреби дитини з особливими освітніми потребами у спілкуванні з однопітками, дорослими. Треба планувати систему роботи з розвитку зв'язного мовлення, розширення словникового запасу учнів, удосконалення фонематичного слуху. Відомості про правила спілкування, взаємодії варто підкріплювати вправленням у конкретних умовах, життєвих ситуаціях, іграх-імітаціях, драматизаціях.

Здатність контролюючо-оцінювальна: вміння забезпечити контроль за роботою учнів, знати та вдало використовувати критерії й норми оцінювання навчальних досягнень, відслідковувати та облікувати індивідуальний приріст вихованців, їхнє просування власною траєкторією розвитку; вміння вести шкільну документацію. За умови розроблення індивідуального навчального плану, який складається на основі програми загальноосвітньої школи відповідного класу або програми спеціальної школи, рекомендованої психолого-медико-педагогічною консультацією після обстеження дитини, вчитель повинен знати норми й критерії оцінювання, що встановлені для певного типу школи. Важливе значення матиме вербальна оцінка навчальних досягнень, яка буде виражатись в оцінних судженнях і висновках учителя. Для встановлення зони актуального та зони найближчого розвитку учня треба проводити діагностичний, проміжний, підсумковий моніторинг рівня можливостей дитини, що буде надійним фундаментом для розроблення корекційно-розвивальних програм.

Змістом стимулюючо-корекційної здатності є вміння помічати та схвалювати успіхи й досягнення вихованців, використовувати вербальну оцінку, засоби морального заохочення; вміння аналізувати успіхи та недоліки власної діяльності, діяльності учнів, вносити необхідні корективи до власної діяльності, діяльності учнів. Вчитель повинен уміти вселити дитині віру у власні сили, не допускати деформування "Я-образу" особистості, підтримувати батьків дитини, зробити їх співниками в корекційно-розвивальній взаємодії. Важливо вміти помічати ставлення, старання дитини, позитивні зміни та зрушення в розвитку дитини, виявляти власну позитивну оцінку їх.

Ефективна підготовка майбутніх учителів до здійснення педагогічного процесу з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, на нашу думку, має базуватись на таких методологічних засадах:

- особистісно орієнтований підхід до організації виховного процесу, який дає змогу не нівелювати особистісні особливості майбутнього вчителя, поставити його в ситуацію вибору, максимально врахувати навчальні можливості, забезпечити психолого-педагогічну підтримку;
- діяльнісний характер навчання, що забезпечує суб'єктну позицію студента, орієнтує на формування компетентностей;
- ціннісний інтегрований підхід до організації навчально-виховного процесу, який сприяє формуванню мотиваційного компонента (потреби, цінності, мотиви, гуманістична позиція), змістового (оволодіння знаннями, різними підходами, технологіями до здійснення корекційно-розвивального процесу взаємодії з дитиною), операційного (формування вмінь побудови педагогічного процесу в умовах інклюзивного навчання);
- опора на загальнопедагогічні та сучасні принципи навчання.

Особливістю підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку є те, що студенти педагогічного коледжу – це 15–18 річні студенти без достатнього життєвого досвіду, особистості, які формуються, тому в педагогічному процесі треба враховувати такі фактори: вікові та індивідуальні особливості студентів; структуру ціннісних орієнтацій і професійних спрямувань; обсяг психолого-педагогічних знань; наявність інформаційно-педагогічного середовища; характер взаємодії в педагогічному процесі.

Формування готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами можливе за дотримання таких умов:

- професіоналізація педагогічного процесу, власний приклад викладача;
- побудова гуманних психолого-педагогічних відносин;
- максимальне використання змісту психолого-педагогічних дисциплін;
- поєднання традиційних та інноваційних методів і технологій навчання;
- забезпечення професійно-ціннісної мотивації;
- здійснення системного моніторингу підготовки;
- створення ситуації успіху, рефлексія.

Підготовка студентів до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти має системний характер. Це – навчальний процес (лекції, практичні, семінарські заняття; особистісно орієнтовані, проектні технології, інтерактивні методи навчання, ІКТ); педагогічна практика – спостереження та самостійне проведення різних типів занять, уроків, виховних заходів у базових школах; науково-дослідна робота студентів – проведення досліджень у базових школах, написання рефератів, творчих робіт, виконання проектів, курсових робіт, участь у педагогічних читаннях, конференціях.

Висновки. Отже, чітке визначення та усвідомлення викладачами коледжу компонентів готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання (мотиваційного, змістового, операційного), врахування факторів та психолого-педагогічних умов підготовки, використання різних видів навчальної діяльності студентів сприятиме якісній підготовці випускників коледжу до реалізації важливого й актуального в умовах сьогодення завдання.

Література

1. Організаційно-методичні засади здійснення комплексної реабілітації учнів (вихованців) у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах : Лист Міністерства освіти і науки України від 04.08.2009 р. № 1/9-515.
2. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6–11.
3. Тарасун В. Філософські та соціокультурні засади спеціальної освіти / В. Тарасун // Дефектологія. – 2004. – № 3. – С. 2–6.
4. Шевцов А. Методологія соціального реабілітування осіб з обмеженими можливостями / А. Шевцов // Завуч. – 2009. – № 19 (385). – С. 3–7.

МІРОНОВА М.Ю.

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ, ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПСИХОЛОГІВ)

Гнучкість і варіативність вищої освіти України наряду з її усталеністю та глибокими традиціями передбачає функціонування такої постійно діючої ланки в національній системі безперервної освіти, як післядипломна освіта, що забезпечує